

Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Modeli Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Relationship Between Religious Orientations and the PERMA Well-Being Model

Nevzat GENCER

Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim
Dalı, Çorum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 10.03.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 24.04.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.05.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Nevzat GENCER
E-mail: nevzatgencer@hitit.edu.tr

Atıf: Gencer, Nevzat. "Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Modeli Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 59/1 (Haziran 2023), 82-97.

Cite this article as: Gencer, Nevzat. "A Study on the Relationship Between Religious Orientations and the PERMA Well-Being Model". *Journal of İlahiyat Researches* 59/1 (June 2023), 82-97.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı dini yönelimler ile PERMA iyi oluş modeli arasındaki ilişkiyi incelemektir. Türkiye'nin farklı bölgelerinden 875 kişinin katıldığı araştırmada "Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (MROS-R)" ve "PERMA" ölçeğinin yanı sıra cinsiyet, yaşadığı bölge, öznel gelir algısı ve eğitim düzeyine ilişkin anket ölçümleri uygulandı. Değişkenler arası ilişkiyi incelemek için betimsel analizler ve korelasyonel istatistikler (Mann-Whitney U Testi, Kruskal-Wallis H Testi, Spearman Korelasyon Analizi) kullanıldı. Araştırma sonunda örneklemin dini yönelim ve PERMA iyi oluş modeli düzeylerinin yüksek olduğu saptandı. Katılımcılar en yüksek dini yönelim puanını içsel dini yönelim ölçeğinden, en yüksek iyi oluş puanını ise bağlanma ölçeğinden elde etti. PERMA ölçekleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmazken, içsel dini yönelimin puanları kadınlar lehine anlamlı olarak farklılaştı. Öznel gelir ve eğitim değişkenlerinde dini yönelim ölçekleri ve PERMA iyi oluş ölçeklerinden elde edilen puanlarda gruplar arasında çeşitli düzeylerde anlamlı farklılıklar bulundu. Ancak yaşadığı bölge değişkeninde gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmadı. Araştırma sonucunda sorgulayıcı dini yönelim dışında içsel, dışsal ve katı kuralcı dini yönelim biçimleri ile PERMA iyi oluş modeli alt boyutları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulgalandı.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dini Yönelim, Dindarlık, PERMA, İyi Oluş.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between religious orientations and the PERMA model of well-being. The "Muslim Religious Orientation Scale-Revised" and the "PERMA" scale were applied in the study, in which 875 people from different regions of Turkey participated. In addition, survey measurements regarding gender, region of residence, subjective income perception, and education level were applied. Descriptive analyses and correlational statistics (Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis H test, Spearman's correlation analysis) were used to examine the relationship between variables. At the end of the study, it was determined that the religious orientation and PERMA well-being model levels of the sample were high. Participants obtained the highest religious orientation score from the intrinsic religious orientation scale and the highest well-being score from the engagement scale. While the PERMA scales did not differ according to the gender variable, the scores of intrinsic religious orientation differed significantly in favor of women. In the variables of subjective income and education, there were significant differences at various levels between the groups in the scores obtained from the religious orientation scales and PERMA well-being scales. However, there was no significant difference between the groups in the variable of region of residence. As a result of the research, positive and significant relationships were found between the intrinsic, extrinsic, and fundamentalist religious orientation styles and the PERMA well-being model subdimensions, apart from the quest religious orientation.

Keywords: Psychology of Religion, Religious Orientation, Religiosity, PERMA, Well-Being.

GİRİŞ

Din varoluşu ve yaşamsal olayları anlamlandırmakta, bireye yüklediği görev ve sorumluluklar ile ona bir amaç, hedef ve yön kazandırmaktadır. İnananlarını kötülüklerden men eden dinler, iyi olanı teşvik ederek bireyin beden ve ruh sağlığına olumlu katkılar sunmaktadır. Dinin sevgi, saygı, yardımlaşma, merhamet, şefkat, adalet, sabır, öz kontrol vb. olumlu duygu ve davranışları da özendirici yaklaşımı bireyin iyi oluşunu olumlu yönde etkilemekte ve mutluluğunu arttırmaktadır. Bu bağlamda din psikolojisi

alanındaki araştırmacıların sağlık psikolojisi içerisinde alana yaptıkları önemli katkılardan birisi, dindarlık ile iyi oluş arasındaki ilişkiyi ortaya koymalarıdır.¹ Pozitif psikolojinin temel kavramlarından biri olan "iyi oluş" literatürde farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Anlamları arasında nüanslar olsa da "öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, yaşam kalitesi, iyilik hali (wellness), olumlu duygulanım, mutluluk"², kavramları iyi oluş yerine kullanılmaktadır.

İyi oluşu açıklayan bazı teoriler sadece duyguya odaklanırken (hedonik/hazcı iyi oluş), bazıları iyi yaşam gibi ödömanik unsurları vurgular. Bazıları ise hedonik ve ödömanik alanları bir arada harmanlayan bir bakış açısı sunar.³ Örneğin, öznel iyi oluşun duygusal ve bilişsel unsurları içerdiğini kaydeden Diener'a göre öznel iyi oluş, kişinin yaşamından yüksek düzeyde doyum alması ve benlik, iş, aile, sağlık, boş vakit gibi doyum alanlarında⁴ olumlu duyguları olumsuz duygulara göre daha fazla yaşamamasıyla ilişkilidir.⁵

Huppert psikolojik iyi oluşun, yaşamın genel olarak iyi gidişleriyle ilgili olduğunu belirtir. Ancak, sürdürülebilir iyi oluş için bireylerin her zaman iyi hissetmesinin zorunlu olmadığı görüşündedir. Yaşamın normal bir parçası olan hayal kırıklığı, başarısızlık, keder gibi olumsuz ve acı verici duyguların yönetilebilmesi de uzun vadeli iyi oluş için esastır. Ona göre iyi hissetme kavramı, mutluluk ve memnuniyet gibi olumlu duygularla birlikte ilgi, bağlılık, güven ve şefkat gibi duyguları da içerir.⁶

Ryff iyi oluşun, psikolojik işlevsellikten hareket ederek belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ryff, "kendini kabul, başkaları ile olumlu ilişkiler, özerklik, çevre hâkimiyeti, yaşam amacı, kişisel gelişim" boyutlarından oluşan çok boyutlu bir psikolojik iyi oluş modeli geliştirmiştir.⁷ Ona göre iyi oluş; bireyin kendini ve geçmiş yaşamını olumlu olarak değerlendirmesini, bireysel gelişimini devam ettirmesini, yaşamda bir amaca sahip olmasını ve yaşamının anlamlı olduğuna inanmasını, başka kişilerle olumlu ilişkilere sahip olmasını, kendi yaşamını ve çevresini etkili bir şekilde yönetebilmesini ve kararlarını bağımsız olarak verebilmesini içermektedir.⁸

Keyes, işlevsel bir yaşamın bireysel iyi oluş ölçütlerinin yanı sıra sosyal ölçütleri de içermesi gerektiğini belirterek sosyal iyi oluşun bileşenlerini ortaya koymuştur. Keyes'e göre olumlu sosyal işleyiş; sosyal uyum, sosyal gerçekleşme, sosyal bütünleşme, sosyal kabul ve sosyal katkı bileşenlerinden oluşmaktadır.⁹ Dolayısıyla duygusal iyi oluş ve psikolojik iyi oluş gibi sosyal iyi oluş da iyi oluşun bir boyutunu oluşturmaktadır.¹⁰

Rusk ve Waters da ampirik olarak pozitif işleyişin beş alanlı bir modelini türetmiştir. Bu çok boyutlu modelin alanları (i) anlama ve başa çıkma, (ii) dikkat ve farkındalık, (iii) duygular, (iv) amaç ve alışkanlıklar, (v) erdemler ve ilişkilerden oluşmaktadır.¹¹

Farklı teoriler farklı iyi oluş alanlarını içerirken, teorisyenler optimal psikolojik işleyiş ortaya koyabilmek için çok boyutlu modellere ihtiyaç duyulduğunu giderek daha fazla kabul etmektedirler.¹² Çok boyutlu iyi oluş modellerden birisi de Martin Seligman'ın iyi oluş yaklaşımıdır. Seligman iyi oluşa ilişkin görüşlerini ve iyi oluş tanımını "Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being" adlı eserinde ortaya koymuştur. "Bir yapı" olarak tanımladığı iyi oluşun farklı bileşenlerle ortaya çıktığını, ölçülebilir bu bileşenlerin her birinin iyi oluşa katkıda bulunduğunu ifade eden Seligman, yaklaşımını beş bileşen üzerine kurmuş ve modele bileşenlerin baş harflerinden oluşan PERMA adını vermiştir. PERMA iyi oluş modelinin bileşenleri; olumlu duygular, bağlanma, olumlu ilişkiler, anlam ve başarı olarak belirtilmiştir. *Olumlu duygular* (positive emotions) boyutu sevinç, coşku, sıcaklık gibi değişkenleri kapsar;¹³ memnuniyet ve neşeye yönelik genel eğilimi ölçer.¹⁴

Modelin ikinci boyutu olan *bağlanma* (engagement), literatürde "akış" kavramıyla da ifade edilmektedir. Akış, herhangi bir faaliyete kapılmayı, yoğun konsantrasyon, özümseme ve odaklanmayı içeren mutlak bir bağlantılılık halidir.¹⁵ Akış, bireyin dâhil olduğu etkinlikle bilişsel ve içsel bütünleşmesini sağlayan ve yaptığı etkinlikten haz aldığı yoğun bir duygu durumudur.¹⁶ Yüksek düzeyde bağlanmada zaman duygusunu kaybedecek kadar dâhil olunan etkinliğe kendini kaptırma söz konusudur.¹⁷

Olumlu ilişkiler (positive relationships); başkaları tarafından sevildiğini, desteklendiğini ve değer verildiğini hissetmek anlamına gelir.¹⁸ Seligman, hayatın iniş çıkışlarına karşı en iyi panzehrin ve en güvenilir dayanağın diğer insanlar olduğunu ifade etmektedir.¹⁹

Anlam (meaning); hayatta bir amaç ve yön duygusuna sahip olmak, hayatın değerli ve yaşanmaya değer olduğuna inanmak ya da dini inanç, hayır işleri veya kişisel olarak anlamlı bir hedef gibi kendisinden daha büyük bir şeye bağlanmak anlamına gelir. Anlam, bireye yaşamının önemli olduğu duygusunu verir.²⁰

Başarı (accomplishment); nesnel ya da öznel olarak ölçümlenebilen bir şeydir.²¹ Nesnel başarı koşullar, fırsatlar ve kişisel tutkularla etkilenir. Birbirine bağlı, şefkatli bir aile oluşturan anne, hiç ödül almasa da başarılı sayılabilir. Öznel başarı ise, hedeflere yönelik çalışma,

1 John Maltby vd., "Religious Orientation and Psychological Well-Being: The Role of the Frequency of Personal Prayer", *British Journal of Health Psychology* 4 (1999), 363-364.

2 Robert J. Eger - J. Haavard Maridal, "A Statistical Meta-Analysis of the Wellbeing Literature", *International Journal of Wellbeing* 5/2 (2015), 45.

3 Richard M. Ryan - Edward L. Deci, "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being", *Annual Review of Psychology* 52 (2001), 142-160.

4 Ed Diener vd., "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress", *Psychological Bulletin* 125/2 (1999), 277.

5 Ed Diener, "Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin* 95/3 (1984), 543.

6 Felicia A Huppert, "Psychological Well-Being: Evidence Regarding Its Causes and Consequences", *Applied Psychology: Health and Well-Being* 1/2 (2009), 137-164.

7 Carol D. Ryff, "Happiness Is Everything or Is It? Explorations on The Meaning of Psychological Well-Being", *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989), 1070-1071.

8 Carol D. Ryff - Corey Lee M. Keyes, "The Structure of Psychological Well-Being Revisited", *Journal of Personality and Social Psychology* 69/4 (1995), 723-724.

9 Corey Lee M. Keyes, "The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life", *Journal of Health and Social Research* 43/2 (2002), 209.

10 Corey Lee M. Keyes, "Mental Illness and/or Mental Health? Investigating Axioms of the Complete State Model of Health", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 73/3 (2005), 539-548.

11 Reuben D. Rusk - Lea Waters, "A Psycho-Social System Approach to Well-Being: Empirically Deriving The Five Domains of Positive Functioning", *The Journal of Positive Psychology* 10/2 (2015), 145.

12 Julie Butler - Margaret L. Kern, "The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing", *International Journal of Wellbeing* 6/3 (2016), 1.

13 Martin E. P. Seligman, *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being* (New York, NY: Free Press, 2011), 19-21.

14 Julie Butler - Margaret L. Kern, "The PERMA Profiler", *Peggy Kern's Website* (Erişim 16 Ocak 2023).

15 Mihaly Csikszentmihalyi, *Flow: The Psychology of Optimal Experience* (New York, NY: Harper and Row, 1990), 58.

16 Giovanni B. Moneta, "The Flow Experience Across Cultures", *Journal of Happiness Studies* 5 (2004), 115-121.

17 Butler - Kern, "The PERMA Profiler", (Erişim 16 Ocak 2023).

18 Butler - Kern, "The PERMA Profiler", (Erişim 16 Ocak 2023).

19 Seligman, *Flourish*, 21.

20 Butler - Kern, "The PERMA-Profil: A Brief", 3.

21 Seligman, *Flourish*, 22-23.

hedeflere ulaşma, uzmanlaşma ve görevleri tamamlamak için gerekli olan yeterliliğe sahip olmayı içerir. Bu bağlamda PERMA, öznel başarı duygularını ve günlük sorumlulukların üstesinden gelmeyi ölçer.²²

Literatürde cinsiyet, yaş, gelir, eğitim, medeni durum, sosyal ilişkiler, kültür, kişilik ve sağlık iyi oluşun belirleyicileri arasında zikredilmektedir. İyi oluşun belirleyicilerinden birisi de dindir.²³ Bu kapsamda araştırmacılar dinin bireyin iyi oluşu üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Bazıları dinin, dindarlığın farklı görünüşlerinin ve maneviyatın bireyin fiziksel ve psikolojik iyi oluşu ile olumlu yönde ilişkili olduğunu savunurken²⁴ bazıları ise dinin, irrasyonel düşünceler ve duygusal rahatsızlıklarla eşdeğer olduğunu, bireyi esneklikten uzaklaştırdığını ve onu kapalı ve hoşgörüsüz kıldığını iddia etmektedir.²⁵ Şüphesiz bu durum bireyin dini inanç ve değerlerini içselleştirme düzeyi ve olgun bir dindarlık anlayışına sahip olup olmamasıyla yakından ilişkilidir.

Dine önem veren ve dini yaşamaya çalışan her bireyin dine yönelik duygu ve düşünceleri aynı değildir. Dolayısıyla dini duygu ve düşüncenin farklı formları olabilir.²⁶ Bu gerçeklikten hareketle Allport olgun bir dindarlık ile olgunlaşmamış bir dindarlık arasında ayırım yapmıştır. Allport, olgun dindarlığı kişiliğin bütünleşmesi, tutarlı ahlak, esnek ve karmaşık bilişsel yaklaşımlarla ilişkilendirmiştir. Bütün bunları fanatizme ve düşünce katılığına karşı olan hususlar olarak değerlendiren Allport, olgunlaşmamış dindarlığı ise bireyin arzularının esiri olması (self-gratification) ile ilişkilendirmiştir. Bu ise, kişiliğin bütünleşmesine ya da kendini yansıtmasına katkıda bulunmamaktadır.²⁷ Daha sonra, Allport ve Ross iki dini yönelimi "içsel" ve "dışsal" olarak kavramlaştırmıştır. *İçsel dini yönelim*de din, kendi başına bir değer, amaç ve yaşamın temel bir nedeni olarak görülür. Kişisel kararlarda dinin mutlak takdir yetkisi kabul edilir. Din varoluşsal duygunun kaynağıdır ve içselleştirilmiştir. Bireyin yaşamında din, başka şeylerden daha önemli ve önceliklidir. *Dışsal dini yönelim*de ise din, kişinin çıkarlarına ve kişisel amaçlarına ulaşması için bir araç olarak görülür. Bu amaçlar genellikle güvenlik, sosyal statü, kendi haklılığını ortaya koyma, yaşam tarzı desteği vb.²⁸ daha çok sosyal ve faydacı odaklı amaçlardır.²⁹ Diğer bir deyişle dışsal olarak motive olan birey çeşitli amaçlar için "dini kullanır", içsel olarak motive olan birey ise "dini yaşar".³⁰ Bununla birlikte dine az veya çok kendilerini vererek inanan bazı bireylerin dini bağlantıları onlara kişisel ya da sosyal birtakım çıkarlar getirebilmektedir.³¹

Dine bir arayış olarak yönelen bireylerin de bulunduğunu belirten Batson, *içsel* ve *dışsal* dini yönelime üçüncü bir dini yönelim biçimi olan *sorgulayıcı dini yönelimi* önermiştir.³² *Sorgulayıcı dini yönelim*de birey, tüm karmaşıklıkla birlikte varoluşsal sorularla yüzleşmekte, kesin, net cevaplara karşı çıkmakta, bu konularda nihai hakikati bilmediğini kabul etmektedir. Dini yönelimin sorgulama boyutunda bireyin kendi kendisine sorduğu soruları önemsemesi, hatta cevaplarından daha çok soruların kendisine önem vermesi söz konusudur.³³

Bir diğer dini yönelim biçimi ise *katı kuralcı (fundamental) dini yönelim*dir. *Katı kuralcı dini yönelim* dini inançlar konusunda yeni fikirlere karşı kapalı olmayı ifade eder. Bu dini yönelime sahip bir birey dini inançlarının doğruluğundan emindir. Din ve dinin kutsalları hayatının merkezinde yer alır, dini öğretiler hakkında tartışma ve eleştiriyi kabul etmez.³⁴ Bu tutum dindarlık ya da dine bağlılıktan farklıdır. *Fundamentalizm*, dini ve din dışı konularda gösterilen ön yargı ve tahammülsüzlüğü ifade eder.³⁵

Bu açıklamalar doğrultusunda literatür incelendiğinde dini yönelimler ile iyi oluşun yukarıda vurgulanan ilişkili kavramlarını içeren çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda dini yönelimler içsel ve dışsal iki boyutta ele alınmaktadır. Acar Çınar³⁶, Ardelt,³⁷ Göcen,³⁸ Koç,³⁹ Maltby ve arkadaşları,⁴⁰ Milevsky ve Levitt,⁴¹ Salsman ve Carlson,⁴² Öztürk,⁴³ ve You ve Lim'in⁴⁴ çalışmaları buna örnek olarak verilebilir. Ancak dini yönelimin dört boyutunu içeren araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir.⁴⁵ Oysaki sorgulayıcılık yönelimi ya da dinin kurallarını koşulsuz kabul etme ve tartışmayı reddetme yönelimi de iki temel dini yönelimdir ve bireylerin dinsel yaşantılarında tezahürleri gözlenmektedir. Dolayısıyla bireyin dinsel yönelimlerinin daha geniş bir yelpazede ve kapsamlı incelenmesi önemlidir. Bununla birlikte dini yönelimler ile PERMA iyi oluş modeli arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışma ise bulunmamaktadır.

22 Butler - Kern, "The PERMA-Profiler: A Brief", 4.

23 Nevzat Gencer, *İyi Oluş ve Din* (Ankara: Ertem Kafkas Yayınları, 2022), 100-110.

24 Allen E. Bergin, "Religiosity and Mental Health: A Critical Reevaluation and Meta-Analysis", *Issues in Religion and Psychotherapy* 9/3 (1983), 5-6.

25 Albert Ellis, "Psychotherapy and Atheistic Values: A Response to A. E. Bergin's Psychotherapy and Religious Values", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 48 (1980), 637.

26 Emine Erdoğan, *Tanı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 74.

27 Gordon W. Allport, *The Individual and His Religion* (New York, NY: Macmillan, 1950) den akt. Joaquín García-Alandete Y. - Bernabé Valero Gloria, "Religious Orientation and Psychological Well-Being among Spanish Undergraduates", *Acción Psicológica* 10/1 (2013), 136.

28 Gordon W. Allport - J. M. Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology* 5 (1967), 432.

29 Niko Tiliopoulos vd., "The Means and Ends of Religiosity: A Fresh Look at Gordon Allport's Religious Orientation Dimensions", *Personality and Individual Differences* 42 (2007) 1610.; Sema Eryücel, "Dini Yönelim ve Başa Çıkma", *Turkish Studies* 13/2 (2018), 398.

30 Nurdan Yağlı Soykan, "Psikolojik İyi Oluş ve Din", *Ruh Sağlığı ve Din*, ed. Nevzat Gencer vd. (Ankara: Ertem Kafkas Yayıncılık, 2022), 392.

31 Hacer Harlak - Mehmet Eskin, "Dini Yönelim ve Dindarlık Ölçeklerinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi", *Yeni Symposium* 56/2 (2018), 25.

32 C. Daniel Batson, "Religion As Prosocial: Agent or Double Agent?", *Journal for the Scientific Study of Religion* 15/1 (1976), 32.

33 Harlak - Eskin, "Dini Yönelim ve Dindarlık Ölçeklerinin Geliştirilmesi", 25.

34 Nilüfer Ercan, *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse: Ambivalent Sexism, System Justification and Religious Orientation* (Ankara: Middle East Technical University, The Graduate School of Social Sciences, Ph.D. Dissertation, 2009), 22.

35 Asım Yapıcı, "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.

36 Hatice Acar Çınar, "Din Görevlilerinin Dini Yönelim Biçimleri ile Psikolojik İyi Oluş Durumları Arasındaki İlişki: Sivas Örneği", *Turkish Studies Social Sciences* 13/26 (2018), 1-18.

37 Monica Ardelt, "Effects of Religion and Purpose in Life on Elders' Subjective Well-Being and Attitudes Toward Death", *Journal of Religious Gerontology* 14/4 (2003), 55-77.

38 Gülüşan Göcen, "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma", *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 97-130.

39 Mustafa Koç, "Dinsel Yönelim Kaygısı Nasıl Etkiler? Almanyalı Müslüman Türk Göçmenler Üzerine Bir Alan Araştırması", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/29 (2013), 39-72.

40 Maltby vd., "Religious Orientation and Psychological Well-Being", 363-378.

41 Avidan Milevsky - Mary J. Levitt, "Intrinsic and Extrinsic Religiosity in Preadolescence and Adolescence: Effect on Psychological Adjustment", *Mental Health, Religion & Culture* 7/4 (2004), 307-321.

42 John M. Salsman - Charles R. Carlson, "Dini Yönelim, Olgun İman ve Psikolojik Rahatsızlıklar: Negatif ve Pozitif İlişkiler", *Çev. Ali Ayten, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2004), 119-131.

43 Eyüp Ensar Öztürk, "Üniversite Öğrencilerinde İyimserlik, Dindarlık ve Dini Yönelim İlişkisi", *İslâmî İlimler Dergisi* 12/3 (2017), 165-190.

44 Sukkyung You - Sun Ah Lim, "Religious Orientation and Subjective Well-Being: The Mediating Role of Meaning in Life", *Journal of Psychology and Theology* 47/1 (2019), 34-47.

45 Bkz. Mehmet İkis - Ali Kuşat, "Öz-Duyarlık ve Dini Yönelim İlişkisi", *ASEAD* 8/1 (2021), 109-125; Hasan Bozgeyikli - Mustafa Çalışkan, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşlarının Yordayıcısı Olarak İyimserlik-Kötümserlik Düzeyi ve Dini Yönelimler", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16/28 (2020), 909-928; Sema Eryücel, "Din Hizmetleri Çalışanlarında Dini Yönelim ve Psikolojik İyi Olma", *Turkish Studies* 12/10 (2017), 101-122; Eryücel, "Dini Yönelim ve Başa Çıkma", 393-412.

Bu bağlamda araştırmanın amacı dini yönelimler ile PERMA iyi oluş modeli arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Değişkenler arasında muhtemel ilişkileri gösteren temel hipotez ve alt hipotezler şu şekildedir:

(H₁) Katılımcıların dini yönelimleri ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri anlamlı derecede farklılık gösterir.

(H_{1a}) İçsel dini yönelim (İDY) ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

(H_{1b}) Dışsal dini yönelim (DDY) ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

(H_{1c}) Sorgulayıcı dini yönelim (SDY) ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

(H_{1d}) Katı kuralcı dini yönelim (KKDY) ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmada, ayrıca katılımcıların demografik özellikleri, dini yönelim biçimleri ve PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri de ele alınmaktadır.

1. YÖNTEM

Bu araştırma, ilişkisel tarama modeline uygun olarak tasarlanmış nicel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modelinde iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemek amaçlanmaktadır.⁴⁶ Araştırmada katılımcıların dini yönelim biçimleri ve PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

1.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın Türkiye'nin tamamında yapılması planlanmış ve bu nedenle araştırmanın evreni Türkiye olarak belirlenmiştir. Araştırmanın tasarlandığı Mart 2022'de güncel TÜİK verilerine göre Türkiye'nin toplam nüfusunun 83.614.362 olduğu görülmüştür. Büyüklüğü tespit edilen evrenden tabakalı örnekleme yöntemiyle örneklem sayısı belirlenmiştir. Bunun için evren önce bölgelerin nüfus yoğunluklarına göre tabakalara ayrılmış ve tabakaların evren içerisindeki oranları tespit edilmiştir. Her bir alt tabakanın (bölgenin) evren içindeki temsil oranlarına göre örneklem büyüklüğü "n" hesaplanmıştır.⁴⁷ Örneklem büyüklüğü hesaplanırken, büyüklüğü belli olan evrenler için önerilen $[n = Nt^2 pq / (N-1)d^2 + t^2 pq]$ formülü kullanılmıştır. Bu formülde t; güven düzeyine ait t dağılımının değerini (%95 güven düzeyi için 1,96), p; ,50 oranının tahminini, q; 1-p (,50) ve d; örnekleme hatasını (%95 güven düzeyi için ,05) ifade etmektedir.⁴⁸ Bu formüle göre evrenden alınması gereken örneklem sayısı 384 kişi olarak hesaplanmıştır. Araştırma için 384 örneklem sayısı yeterli iken bu araştırmaya farklı bölgelerden ve 70 farklı ilden toplam 875 kişi gönüllü olarak katılmıştır.

Örneklem %67,1'i kadın (n = 587), %32,9'u da erkektir (n = 288). Araştırmaya katılanların %20,7'si (n = 181) Marmara, %11,4'ü (n = 100) Ege, %7,3'ü (n = 64) Akdeniz, %14,1'i (n = 123) Güneydoğu Anadolu, %9,1'i (n = 80) Doğu Anadolu, %18,9'u (n = 165) Karadeniz ve %18,5'i (n = 162) de İç Anadolu Bölgesindedir. %15,4'ü (n = 135) gelir düzeyini düşük, %79,0'ı (n = 691) orta ve %5,6'sı (n = 49) yüksek olarak algılamaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin %6,1'i (n = 53) ilköğretim, %20,8'i (n = 182) lise ve dengi okul, %54,7'si (n = 479) önlisans ya da lisans mezunu ve %18,4'ü (n = 161) de lisansüstü mezundur.

1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, demografik özellikleri belirlemek için geliştirilen kişisel bilgi formu, Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ve PERMA Ölçeğinin yer aldığı bir çevrimiçi anket, Google Forms üzerinden hazırlanmış ve uygulanmıştır.

1.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda cinsiyet, katılımcının yaşadığı bölge, öznel gelir algısı ve eğitim düzeyi maddelerini içeren toplam 4 soru bulunmaktadır.

1.2.2. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (MROS-R)

Dini yönelim ölçeği Harlak ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte *içsel*, *dışsal* ve *sorgulayıcı* olmak üzere üç alt boyut bulunmaktadır.⁴⁹ Ercan ise ölçeği revize ederek *katı kuralcı dini yönelim* (fundamentalist orientation) isimli bir alt boyut daha eklemiş ve "Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği"ni geliştirmiştir. Bireylerin dini yönelim biçimlerini ölçmeyi amaçlayan ölçek 21 maddeden oluşmaktadır. Dini Yönelim Ölçeği'nin; içsel dini yönelim (İDY), dışsal dini yönelim (DDY), katı kuralcı dini yönelim (KKDY) ve sorgulayıcı dini yönelim (SDY) olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. 7'li likert yapıdaki (1- Kesinlikle uygun değil, 7- Tamamen uygun) ölçeğin 1, 2, 7, 8, 13 ve 18. maddeleri *içsel (intrinsic) dini yönelim* alt boyutuna; 3, 5, 12, 20 ve 21. maddeleri *katı kuralcı (fundamentalist) dini yönelim* alt boyutuna; 10, 11, 15, 16 ve 17. maddeleri *dışsal (extrinsic) dini yönelim* alt boyutuna; 4, 6, 9, 14 ve 19. maddeler de *sorgulayıcı (quest) dini yönelim* alt boyutuna aittir. Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla *içsel dini yönelim* için ,93, *dışsal dini yönelim* için ,83, *sorgulayıcı dini yönelim* için ,73 *katı kuralcı dini yönelim* için ,81 bulunmuştur.⁵⁰

İDY alt boyutundan yüksek puan alınması bireyin dinle ilgili içsel motivasyonunun yüksekliğini göstermektedir. DDY alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin dini motivasyonunda toplumsal ya da manevi beklentilerin varlığına işaret ederken, SDY alt boyutundan elde edilen yüksek puan bireyin dini; sunulduğu gibi kabul etmediğini, dini sorgulayan ve araştıran bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. KKDY alt boyutundan alınan yüksek puan ise bireyin dini kuralları her şeyin üzerinde gördüğünü ve dinin sorgulanmasına karşı

46 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 79.

47 Ayhan Ural – İbrahim Kılıç, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2011), 40.

48 Yahşi Yazıcıoğlu - Samiye Erdoğan, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Baskı, 2007), 70.

49 Hacer Harlak vd., "The Development and the Psychometric Investigation of the Muslim Religious Orientation Scale (MROS)", XXIX. International Congress of Psychology. 20-25 July 2008, Berlin. *International Journal Of Psychology* 43/3-4 (June-August 2008), 63.

50 Ercan, *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse*, 47-51.

çıkan bir yönelim biçimine sahip olduğunu göstermektedir. *KKDY* ve *SDY* alt boyutları birbirine ters iki yönelim biçimini ifade etmektedir. Ancak *İDY* ve *DDY* alt boyutlarında bu tür bir sınıflama söz konusu değildir.⁵¹

Bu çalışmada ise dini yönelim ölçeklerinin Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla *İDY* için ,91, *DDY* için ,71, *SDY* için ,71 ve *KKDY* için de ,79 olarak belirlenmiştir.

1.2.3. PERMA Ölçeği

İyi oluşu ölçmek için 2016 yılında Butler ve Kern tarafından geliştirilen PERMA ölçeği⁵² Türkçe'ye Demirci ve arkadaşları tarafından uyarlanmıştır. Ölçek 15 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir alt boyutta 3 madde bulunmaktadır (*Olumlu duygular* (p5+p10+p22), *bağlanma* (p3+p11+p21), *anlam* (p1+p9+p17), *olumlu ilişkiler* (p6+p15+p19) ve *başarı* (p2+p8+p16) alt boyutları). Toplam iyi oluş puanı bu 15 maddeye 23. Maddenin de eklenmesiyle elde edilmektedir (PERMA: (p5+p10+p22 +p3+p11+p21+ p6+p15+p19+ +p1+p9+p17+p2+p8+p16+p23). Orijinal formda ölçeğe 8 dolgu maddesi daha eklenerek "sağlıklı olma hissi", "yalnızlık" ve "olumsuz duygular" da ölçülmek istenmiştir. PERMA ölçeğinde ters kodlanan 4 madde bulunmaktadır (7-12-14-20). Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek maksadıyla yapılan DFA analizini yapının doğrulandığını göstermektedir [χ^2 (78, N=253)=191,79, $p < ,001$; CFI=,97; SRMR=,052; NNFI=,96; NFI=,95; RMSEA=,076 (%90 G.A. ,063 - ,090); AIC=275,79; ECVI=1,09.]. Ölçeğin toplam puanı için Cronbach Alpha katsayısı ,91 bulunmuştur. Ayrıca üç hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenilirliği ise PERMA toplam puanı için ,83 olarak tespit edilmiştir. Ölçek genelinden alınacak yüksek puan iyi oluş düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Ayrıca her bir alt boyut da ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir.⁵³

Bu çalışmada ise PERMA ölçeği alt boyutlarına ait Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla *olumlu duygular* için ,87, *bağlanma* için ,70, *anlam* için ,80, *olumlu ilişkiler* için ,70 ve *başarı* için ,77 olarak bulunmuştur. PERMA ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ise ,93 olarak hesaplanmıştır.

1.3. İşlem ve Veri Analizi

Araştırmanın verileri çevrimiçi hazırlanan anketin Mayıs 2022-Ağustos 2022 tarihleri arasında Google Forms üzerinden uygulanmasıyla elde edilmiştir. Anket formuna ait link sosyal medya aracılığıyla ve telefonla iletişim kurularak katılımcılara ulaştırılmıştır. Form üzerinde kişilerin kimliklerini gösterecek herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Anket formunda araştırmayla ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Daha sonra katılımcıdan çalışmaya gönüllü olarak katıldığını beyan etmesi istenmiş, gönüllü olduğu onayını veren katılımcı sorulara geçebilmiştir. Bu şekilde onay vermeyen 6 kişi çalışmaya devam edememiştir.

Veriler IBM SPSS 22 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve analizlerde betimsel istatistikler kullanılmıştır. Yapılan Kolmogorov Smirnov normallik testi sonucunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 üzerinde olduğu ve test sonucunun anlamlı çıktığı ($p < ,05$) görülmüştür. Bu nedenle verilerin normal dağılmadığı kabul edilmiş,⁵⁴ ve parametrik olmayan testler uygulanmıştır.⁵⁵ Örneklemin dini yönelim ve PERMA iyi oluş düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için ikili gruplarda Mann-Whitney U Testi, ikiden fazla gruplarda ise Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır. Farklılaşmanın olduğu sonuçlarda farklılıkların yönü Mann-Whitney U Testi ile yapılan ikili karşılaştırmalar sonucu tespit edilmiştir. Dini yönelim ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyi arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, ilişki varsa gücü ve yönü ise Spearman Korelasyon Analizi ile anlaşılmasına çalışılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi için %95 güven düzeyi ($p < ,05$) kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular, "Bulgular" bölümünde tablolar halinde gösterilmiştir.

2. BULGULAR

Bu bölümde, dini yönelim ve PERMA ölçeğinden alınan puanlara ilişkin betimsel bulgular, bağımsız değişkenlere göre ölçeklerden elde edilen puanlar ve dini yönelim ölçeğinin alt boyutları ile PERMA ölçeği arasındaki korelasyona ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

2.1. Dini Yönelim ve PERMA Ölçeklerine İlişkin Betimsel Bulgular

Tablo 1, katılımcıların dini yönelim ölçekleri ile PERMA ölçeklerinden aldıkları toplam puan ortalamalarına ilişkin verileri içermektedir.

Dini yönelim ölçeklerinden elde edilen ortalamalar sırasıyla *İDY* ölçeğinde $\bar{X}=6,00$; *DDY* ölçeğinde $\bar{X}=4,38$, *SDY* ölçeğinde $\bar{X}=4,00$ ve *KKDY* ölçeğinde de $\bar{X}=4,75$ 'dir. Bu bulgular en yüksek ortalamanın *İDY* ölçeğinden elde edildiğini, en düşük ortalamanın da *SDY* ölçeğinden elde edildiğini göstermektedir.

İyi oluşun *olumlu duygular* alt boyutunda elde edilen ortalama puanın $\bar{X}=7,02$, *bağlanma* alt boyutunda $\bar{X}=7,45$, *olumlu ilişkiler* alt boyutunda $\bar{X}=6,94$, *anlam* alt boyutunda $\bar{X}=7,39$, *başarılar* alt boyutunda $\bar{X}=7,31$ olduğu görülmektedir. PERMA iyi oluş ölçeği genelinden elde edilen puanın ortalaması da $\bar{X}=7,23$ olarak tespit edilmiştir. Tüm alt boyutlardan ve PERMA ölçeği toplamından elde edilen yüksek puanların örneklemin iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

2.2. Demografik Değişkenlere Göre Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Puanlarının Karşılaştırılması

Çalışma grubunun ölçeklerden elde ettikleri puanların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak amacıyla yapılan analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Cinsiyet değişkeni için Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Üç ve daha fazla grubun olduğu diğer değişkenlerin verileri ise Kruskal-Wallis H Testi ile analiz edilmiş ve bulgular tablolarda gösterilmiştir. Yaşadığı bölge değişkenine göre tüm ölçekler için gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığından elde edilen veriler tabloda gösterilmemiştir.

51 Erdoğan, Tann Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi, 115-116.

52 Butler - Kern, "The PERMA-Profiler: A Brief", 1-48.

53 İbrahim Demirci vd., "Beş Boyutlu İyi Oluş Modeli: PERMA Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği", *The Journal of Happiness & Well-Being* 5/1 (2017), 60-77.

54 Ergül Demir vd., "Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi", *Current Research in Education* 2/3 (2016), 133.

55 Erhan Kılınc - Fatih Sünbül, "SPSS Uygulama Örnekleriyle Nicel Veri Analizi", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, ed. Şebnem Aslan (Konya: Eğitim Yayınevi, 2018), 168.

Tablo 1.
Dini Yönelim ve PERMA Ölçeklerinden Alınan Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları

	N	Minimum	Maximum	\bar{X}^*	Ss
İDY	875	1	7	6,00	1,41
DDY	875	1	7	4,38	1,42
SDY	875	1	7	4,00	1,53
KKDY	875	1	7	4,75	1,49
Olumlu duygular	875	,00	10	7,02	1,82
Bağlanma	875	1	10	7,45	1,61
Olumlu ilişkiler	875	,00	10	6,94	1,80
Anlam	875	,67	10	7,39	1,72
Başarılar	875	,00	10	7,31	1,65
PERMA (Toplam)	875	1	10	7,23	1,46

*Sıralar Ortalaması.

2.2.1. Cinsiyete Göre Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Puanlarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre dini yönelim biçimleri ve PERMA iyi oluş düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Dini yönelim ölçeklerinden elde edilen bulgular İDY'nin kadınlar lehine anlamlı derecede farklılaştığını göstermektedir. Sıralar ortalaması incelendiğinde; kadınların puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Kadın \bar{X} =453,24; Erkek \bar{X} =406,94; z = -2,570; p =.010). DDY, SDY ve KKDY ölçeklerinde ise cinsiyet değişkenine göre elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır.

PERMA ölçeği alt boyutları ve ölçeğin genelinden elde edilen bulgular incelendiğinde; erkeklerin puan ortalamasının kadınların ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir (Olumlu Duygular Kadın \bar{X} =434,52, Erkek \bar{X} =445,10; Bağlanma Kadın \bar{X} =434,87, Erkek \bar{X} =444,39; Olumlu İlişkiler Kadın \bar{X} =433,84, Erkek \bar{X} =446,47; Anlam Kadın \bar{X} =430,26, Erkek \bar{X} =453,77; Başarılar Kadın \bar{X} =429,69, Erkek \bar{X} =454,93; PERMA Kadın \bar{X} =434,03, Erkek \bar{X} =446,08). Ancak bu bulgular istatistiksel olarak desteklenmemiştir. Bulgular erkek ve kadın grupları arasında PERMA iyi oluş düzeyinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

2.2.2. Öznel Gelir Algısına Göre Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Puanlarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılanların öznel gelir düzeyi algısı değişkenine göre dini yönelim biçimleri ve PERMA iyi oluş düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 2.
Cinsiyete Göre Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Puanları Mann-Whitney U Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İDY	Kadın	587	453,24	266052,00	-2,570	,010*
	Erkek	288	406,94	117198,00		
DDY	Kadın	587	446,67	262194,00	-1,450	,147
	Erkek	288	420,33	121056,00		
SDY	Kadın	587	434,86	255263,00	-,525	,600
	Erkek	288	444,40	127987,00		
KKDY	Kadın	587	427,54	250964,50	-1,750	,080
	Erkek	288	459,32	132285,50		
Olumlu duygular	Kadın	587	434,52	255061,50	-,583	,560
	Erkek	288	445,10	128188,50		
Bağlanma	Kadın	587	434,87	255266,50	-,525	,600
	Erkek	288	444,39	127983,50		
Olumlu ilişkiler	Kadın	587	433,84	254665,50	-,696	,486
	Erkek	288	446,47	128584,50		
Anlam	Kadın	587	430,26	252565,50	-1,295	,195
	Erkek	288	453,77	130684,50		
Başarılar	Kadın	587	429,69	252229,50	-1,391	,164
	Erkek	288	454,93	131020,50		
PERMA (Toplam)	Kadın	587	434,03	254778,00	-,663	,507
	Erkek	288	446,08	128472,00		

* $p<0,05$.

Tablo 3.
Öznel Gelir Algısı Değişkenine Göre Dini Yönelimler ve PERMA Ölçeklerinin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları

	Gelir	N	Sıralar Ort.	X ²	p	Anlamlı Fark
İDY	Düşük ¹	135	403,53	3,701	,157	-
	Orta ²	691	446,30			
	Yüksek ³	49	415,87			
DDY	Düşük ¹	135	421,94	2,589	,274	-
	Orta ²	691	444,37			
	Yüksek ³	49	392,35			
SDY	Düşük ¹	135	460,38	1,547	,461	-
	Orta ²	691	432,58			
	Yüksek ³	49	452,79			
KKDY	Düşük ¹	135	397,70	4,339	,114	-
	Orta ²	691	444,06			
	Yüksek ³	49	463,52			
Olumlu duygular	Düşük ¹	135	330,30	35,720	,000*	1<2,3; 2<3
	Orta ²	691	451,30			
	Yüksek ³	49	547,23			
Bağlanma	Düşük ¹	135	359,80	16,733	,000*	1<2,3
	Orta ²	691	449,37			
	Yüksek ³	49	493,15			
Olumlu ilişkiler	Düşük ¹	135	350,52	20,468	,000*	1<2,3
	Orta ²	691	451,18			
	Yüksek ³	49	493,14			
Anlam	Düşük ¹	135	339,74	27,199	,000*	1<2,3
	Orta ²	691	451,67			
	Yüksek ³	49	515,88			
Başarılar	Düşük ¹	135	328,54	34,196	,000*	1<2,3
	Orta ²	691	452,96			
	Yüksek ³	49	528,57			
PERMA (Toplam)	Düşük ¹	135	323,37	37,223	,000*	1<2,3 2<3
	Orta ²	691	453,73			
	Yüksek ³	49	531,92			

* $p < ,05$. Öznel Gelir Düzeyi Algısı $SD=2$.

Not: Gruplar arası farklılaşmanın yönüne ilişkin yapılan ikili karşılaştırmaların istatistiksel bulguları metin içinde gösterilmiştir.

Öznel gelir düzeyi algısı değişkenine göre örneklemin dindarlık ölçeklerinden elde ettikleri puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Ancak PERMA alt boyutları ve PERMA ölçeği genelinden alınan puanlar gruplar arasında anlamlı derecede farklılaşmaktadır. *Olumlu duygular* alt boyutunda; gelir düzeyi düşük olan grup ile orta ($U = 33679$; $z = -5,123$; $p = ,001$) ve yüksek olan grup arasında ($U = 1731$; $z = -4,945$; $p = ,001$) orta ve yüksek gelir algısına sahip olan grup lehine; gelir düzeyi orta olan grup ile yüksek olan grup arasında gelir düzeyi algısı yüksek olan grup lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($U = 13153,500$; $z = -2,617$; $p = ,009$). *Bağlanma* alt boyutunda anlamlı farklılığın düşük gelir grubu ile orta ($U = 37032$; $z = -3,799$; $p = ,001$) ve yüksek gelir grubu arasında ($U = 2361$; $z = -2,970$; $p = ,003$) orta ve yüksek gelir algısına sahip olanlar lehine olduğu saptanmıştır. *Olumlu ilişkiler* alt boyutunda anlamlı farklılık düşük gelir grubu ile orta ($U = 35861,500$; $z = -4,261$; $p = ,001$) ve yüksek gelir grubu arasında ($U = 2278,500$; $z = -3,227$; $p = ,001$) orta ve yüksek gelir algısına sahip olanlar lehine çıkmıştır. *Anlam* alt boyutunda düşük gelir grubu ile orta ($U = 34641,500$; $z = -4,744$; $p = ,001$) ve yüksek gelir grubu arasında ($U = 2044$; $z = -3,965$; $p = ,001$) orta ve yüksek gelir algısına sahip olanlar lehine anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür. *Başarılar* alt boyutunda gruplar arasında farklılık; düşük gelir grubu ile orta ($U = 33303,500$; $z = -5,273$; $p = ,001$) ve yüksek gelir grubu arasında ($U = 1869,500$; $z = -4,511$; $p = ,001$) orta ve yüksek gelir algısına sahip olanlar lehine bulunmuştur. PERMA ölçeği genelinde de elde edilen puanlar gruplar arasında anlamlı derecede farklılığın olduğunu göstermektedir ($X^2 = 37,223$; $p = ,001$, $p < 0,05$). Bulgular incelendiğinde düşük gelir grubu ile orta ($U = 32679,500$; $z = -5,508$; $p = ,001$) ve yüksek gelir grubu ($U = 1796$; $z = -4,734$; $p = ,001$) arasında orta ve yüksek gelir algısına sahip olanlar lehine; orta gelir düzeyi algısına sahip olan grup ile yüksek gelir düzeyi algısına sahip olan grup arasında da yüksek gelir düzeyi algısına sahip olan grup lehine anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir ($U = 13839$; $z = -2,138$; $p = ,033$). Tüm iyi oluş ölçekleri puan ortalamaları gelir düzeyi düşükten yükseğe artmaktadır. Bu bulgular gelir düzeyi arttıkça PERMA modeline göre iyi oluş düzeyinin de arttığını göstermektedir.

2.2.3. Eğitim Düzeyine Göre Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Puanlarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılanların eğitim düzeyi değişkenine göre dini yönelim biçimleri ve PERMA iyi oluş düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.
Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dini Yönelimler ve PERMA Ölçeklerinin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları

	Eğitim	N	Sıralar Ort.	X ²	p	Anlamlı Fark
İDY	İlköğretim ¹	53	533,13	11,024	,012*	1>2,3,4
	Lise ve dengi okul ²	182	424,22			
	Önlisans/Lisans ³	479	443,40			
	Lisansüstü ⁴	161	406,19			
DDY	İlköğretim ¹	53	507,13	12,053	,007*	1>4;
	Lise ve dengi okul ²	182	458,52			
	Önlisans/Lisans ³	479	440,05			
	Lisansüstü ⁴	161	385,95			
SDY	İlköğretim ¹	53	402,81	5,840	,120	-
	Lise ve dengi okul ²	182	410,28			
	Önlisans/Lisans ³	479	441,83			
	Lisansüstü ⁴	161	469,52			
KKDY	İlköğretim ¹	53	553,57	18,554	,000*	1>2,3,4;2>4; 3>4
	Lise ve dengi okul ²	182	453,07			
	Önlisans/Lisans ³	479	436,91			
	Lisansüstü ⁴	161	386,15			
Olumlu duygular	İlköğretim ¹	53	403,39	18,368	,000*	1<4; 2<3,4; 3<4
	Lise ve dengi okul ²	182	381,99			
	Önlisans/Lisans ³	479	444,07			
	Lisansüstü ⁴	161	494,65			
Bağlanma	İlköğretim ¹	53	401,42	2,175	,537	-
	Lise ve dengi okul ²	182	424,36			
	Önlisans/Lisans ³	479	446,16			
	Lisansüstü ⁴	161	441,18			
Olumlu ilişkiler	İlköğretim ¹	53	373,24	14,033	,003*	1<3,4;
	Lise ve dengi okul ²	182	396,85			
	Önlisans/Lisans ³	479	445,46			
	Lisansüstü ⁴	161	483,66			
Anlam	İlköğretim ¹	53	407,93	18,395	,000*	1<4;
	Lise ve dengi okul ²	182	383,16			
	Önlisans/Lisans ³	479	442,23			
	Lisansüstü ⁴	161	497,30			
Başarılar	İlköğretim ¹	53	370,96	34,209	,000*	1<4;
	Lise ve dengi okul ²	182	376,36			
	Önlisans/Lisans ³	479	439,29			
	Lisansüstü ⁴	161	525,92			
PERMA (Toplam)	İlköğretim ¹	53	383,58	19,249	,000*	1<4;
	Lise ve dengi okul ²	182	385,94			
	Önlisans/Lisans ³	479	443,94			
	Lisansüstü ⁴	161	497,08			

* $p < ,05$ Eğitim Düzeyi $SD=3$.

Not: Gruplar arası farklılaşmanın yönüne ilişkin yapılan ikili karşılaştırmaların istatistiksel bulguları metin içinde gösterilmiştir.

Eğitim düzeyi değişkenine göre örneklemin dini yönelim ölçeklerinden elde ettiği puanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre; İDY ölçeğinde anlamlı farklılık, ilköğretim mezunu olan grup ile lise ve dengi okul mezunu ($U=3641,500$; $z=-2,747$; $p=,006$), önlisans/lisans mezunu ($U=10056,500$; $z=-2,512$; $p=,012$) ve lisansüstü mezunu olan grup ($U=3043,500$; $z=-3,159$; $p=,002$) arasında ilköğretim mezunu olan grup lehinedir. DDY ölçeğinde anlamlı farklılığın, ilköğretim mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu olan grup ($U=3131$; $z=-2,908$; $p=,004$) arasında ilköğretim mezunu olan grup lehine; lise ve dengi okul mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu olan grup ($U=12291$; $z=-2,578$; $p=,010$) arasında lise ve dengi okul mezunu grup lehine ve önlisans/lisans mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu olan grup ($U=33675$; $z=-2,409$; $p=,016$) arasında önlisans/lisans mezunu olan grup lehine olduğu bulunmuştur. Sıralar ortalamalarına göre DDY'si en yüksek olan grup ilköğretim mezunu olanlardır ($\bar{X}=507,13$). Eğitim düzeyi arttıkça DDY puanları düşmektedir. SDY puanları incelendiğinde en düşük ortalamaların ilköğretim mezunu olanlar arasında, en yüksek ortalamaların da lisansüstü mezunu olanlar arasında olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi arttıkça SDY puanları da artmaktadır. Ancak bu bulgular istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi göstermemektedir ($X^2=5,840$; $p=,120$; $p > 0,05$). KKDY ölçeğinde ilköğretim mezunu olan grup ile lise ve dengi okul

mezunu ($U=3717$; $z=-2,543$; $p=.011$), önlisans/lisans mezunu ($U=9211$; $z=-3,284$; $p=.001$) ve lisansüstü mezunu olan grup ($U=2730$; $z=-3,934$; $p=.001$) arasında ilköğretim mezunu olanlar lehine; lise ve dengi okul mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=12471,500$; $z=-2,381$; $p=.017$) lise ve dengi okul mezunu olanlar lehine ve önlisans/lisans mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu olan grup ($U=33927,500$; $z=-2,285$; $p=.022$) arasında önlisans/lisans mezunu olan grup lehine anlamlı farklılıkların bulunduğu görülmüştür ($X^2=18,554$; $p=.000$, $p<0,05$). *KKDY* düzeyi en yüksek olanlar eğitim düzeyi en düşük olanlardır. Eğitim düzeyi arttıkça *KKDY* düzeyi azalmaktadır.

Eğitim düzeyi değişkenine göre PERMA alt boyutları ve PERMA ölçeği geneline ilişkin bulgular gruplar arasında anlamlı derecede farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p<0,05$). *Olumlu duygular* alt boyutunda elde edilen puanlar ilköğretim mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=3389,500$; $z=-2,249$; $p=.024$) lisansüstü mezunu grup lehine; lise ve dengi okul mezunu olan grup ile önlisans/lisans mezunu grup ($U=37377,500$; $z=-2,837$; $p=.005$) ve lisansüstü mezunu grup arasında ($U=10900,500$; $z=-4,100$; $p=.001$) önlisans/lisans ve lisansüstü mezunu gruplar lehine; önlisans/lisans mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=34066,500$; $z=-2,219$; $p=.027$) lisansüstü mezunu grup lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. *Olumlu ilişkiler* alt boyutunda elde edilen puanlardan ilköğretim mezunu grup ile önlisans/lisans mezunu grup ($U=10593$; $z=-1,982$; $p=.047$) ve lisansüstü grup arasında ($U=3151,500$; $z=-2,860$; $p=.004$) önlisans/lisans ve lisansüstü mezunu gruplar lehine; lise ve dengi okul mezunu grup ile önlisans/lisans mezunu ($U=38744$; $z=-2,213$; $p=.027$) ve lisansüstü mezunu olan grup arasında ($U=11789,500$; $z=-3,128$; $p=.002$) önlisans/lisans ve lisansüstü mezunu gruplar lehine farklılaşmanın olduğu görülmüştür. *Anlam* alt boyutunda elde edilen puanlar ilköğretim mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu olan grup arasında ($U=3391$; $z=-2,247$; $p=.025$) lisansüstü mezunu grup lehine; lise ve dengi okul mezunu olan grup ile önlisans/lisans mezunu ($U=37680,500$; $z=-2,700$; $p=.007$) ve lisansüstü mezunu olan grup arasında ($U=10852$; $z=-4,155$; $p=.001$) önlisans/lisans ve lisansüstü mezunu gruplar lehine ve önlisans/lisans mezunu olan grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=33687,500$; $z=-2,406$; $p=.016$) lisansüstü mezunu grup lehine anlamlı farklılıklar saptanmıştır. *Başarılar* alt boyutunda elde edilen puanlar ilköğretim mezunu grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=2837,500$; $z=-3,666$; $p=.001$) lisansüstü grup lehine; lise ve dengi okul mezunu grup ile önlisans/lisans mezunu grup ($U=37219$; $z=-2,911$; $p=.004$) ve lisansüstü mezunu olan grup arasında ($U=9747,500$; $z=-5,365$; $p=.001$) önlisans/lisans mezunu grup ve lisansüstü mezunu grup lehine farklılaşmanın olduğunu göstermektedir. Ayrıca önlisans/lisans mezunu grup ile lisansüstü mezunu olan grup arasında lisansüstü mezunu grup lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($U=30737,500$; $z=-3,864$; $p=.001$). PERMA ölçeği genelinde de elde edilen bulgular gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğunu göstermektedir ($X^2=19,249$; $p=.001$; $p<0,05$). İlköğretim mezunu grup ile lisansüstü mezunu grup arasında ($U=3141,500$; $z=-2,878$; $p=.004$) lisansüstü grup lehine; lise ve dengi okul mezunu grup ile önlisans/lisans mezunu grup ($U=37785$; $z=-2,647$; $p=.008$) ve lisansüstü mezunu olan grup arasında ($U=10974,500$; $z=-4,012$; $p=.001$) sırasıyla önlisans/lisans mezunu grup ve lisansüstü mezunu grup lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bununla birlikte önlisans/lisans mezunu grup ile lisansüstü mezunu olan grup arasında da lisansüstü mezunu olan grup lehine bir anlamlı farklılık saptanmıştır ($U=33848,500$; $z=-2,321$; $p=.020$). PERMA ölçeği genelinden elde edilen bulgular eğitim düzeyi yükseldikçe örneklemin iyi oluş düzeyinin arttığını göstermektedir. Bu durum grupların sıralar ortalamalarından da anlaşılmaktadır (İlköğretim $\bar{X}=383,58$; lise ve dengi $\bar{X}=385,94$; önlisans/lisans $\bar{X}=443,94$; lisansüstü $\bar{X}=497,08$).

2.3. Dini Yönelimler ve PERMA Arasındaki İlişki

Dini yönelimler ile PERMA iyi oluş modeli arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde dini yönelimler ile PERMA ölçeği geneli ve alt boyutları arasında anlamlı farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre "*Katılımcıların dini yönelimleri ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri anlamlı derecede farklılık gösterir.*" şeklinde ifade edilen araştırmanın temel hipotezi (H_1) ispatlanmıştır.

İDY ile PERMA arasında orta düzeyde pozitif ($r=.308$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani ölçek geneline göre katılımcıların içsel dini yönelimleri orta düzeyde bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. *İDY* ve PERMA değişkenlerinin birbirleri üzerindeki

Tablo 5.
Dini Yönelim Ölçekleri ile PERMA Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. İDY	1									
2. DDY	,402**	1								
3. SDY	-,032	,050	1							
4. KKDY	,462**	,450**	-,263**	1						
5. Olumlu duygular	,260**	,149**	,054	,180**	1					
6. Bağlanma	,285**	,167**	,011	,172**	,695**	1				
7. Olumlu ilişkiler	,189**	,118**	,010	,127**	,651**	,554**	1			
8. Anlam	,311**	,166**	-,004	,274**	,678**	,660**	,554**	1		
9. Başarılar	,293**	,129**	,024	,197**	,655**	,666**	,526**	,775**	1	
10. PERMA (Toplam)	,308**	,176**	,018	,224**	,882**	,835**	,775**	,851**	,842**	1
Ortalama	6,00	4,38	4,00	4,75	7,02	7,45	6,94	7,39	7,31	7,23
Standart Sapma	1,41	1,42	1,53	1,49	1,82	1,61	1,80	1,72	1,65	1,46

** $p=.001$; $p<.01$.

açıkladıkları varyans (R^2) %9,48 olarak hesaplanmıştır. Yani PERMA modeline göre iyi oluşun %9,48'i içsel dini yönelimden kaynaklanıyor olabilir. *İDY* ile PERMA alt boyutlarının tamamı arasında pozitif (*Olumlu duygular* $r=,260$; *Bağlanma* $r=,285$; *Olumlu ilişkiler* $r=,189$, *Anlam* $r=,311$; *Başarılar* $r=,293$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki saptanmıştır. Ölçekler içerisinde en yüksek korelasyon *anlam* alt boyutunda çıkmıştır. Buna göre "*İDY* ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olacağını" öngören hipotez (H_{1a}) desteklenmiştir.

DDY ile PERMA arasında düşük düzeyde pozitif ($r=,176$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans (R^2) %3,09 olarak hesaplanmıştır. Yani PERMA modeline göre iyi oluşun %3,09'u dışsal dini yönelimden kaynaklanıyor olabilir. *DDY* ile PERMA alt boyutlarının tamamı arasında düşük düzeyde pozitif (*Olumlu duygular* $r=,149$; *Bağlanma* $r=,167$; *Olumlu ilişkiler* $r=,118$, *Anlam* $r=,166$; *Başarılar* $r=,129$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmaktadır. Bulgular "*DDY* ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu" öngören hipotezin (H_{1b}) desteklendiğini göstermektedir.

SDY ile PERMA arasındaki korelasyon katsayısı $r=,018$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon katsayısı sıfıra yakın bir değer aldığı için iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Benzer şekilde *SDY* ile PERMA alt ölçekleri arasında da anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Buna göre "*SDY* ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu" belirten hipotez (H_{1c}) desteklenmemiştir.

KKDY ile PERMA arasında düşük düzeyde pozitif ($r=,224$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Yani katılımcıların katı kuralcı dini yönelimleri düşük düzeyde bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans (R^2) %5,01 olarak hesaplanmıştır. Yani PERMA modeline göre iyi oluşun %5,01'i katı kuralcı dini yönelimden kaynaklanıyor olabilir. *KKDY* ile PERMA alt boyutlarının tamamı arasında düşük düzeyde pozitif (*Olumlu duygular* $r=,180$; *Bağlanma* $r=,172$; *Olumlu ilişkiler* $r=,127$, *Anlam* $r=,274$; *Başarılar* $r=,197$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki saptanmıştır. Ölçekler içerisinde en düşük korelasyon *olumlu ilişkiler* alt boyutunda çıkmıştır. Bulgulara göre "*KKDY* ile PERMA modeline göre iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu" öngören hipotezin (H_{1d}) desteklendiği söylenebilir.

Tablo 5'deki bulgular PERMA iyi oluş modelinde katılımcıların iyi oluşu üzerinde en fazla içsel dini yönelimin etkisi olduğunu göstermektedir (%9,48).

SONUÇ

Bu araştırmada bireylerin dini yönelimleri ile iyi oluş düzeyleri incelenmiştir. Dini yönelimler ile iyi oluş puanlarının cinsiyet, yaşadığı bölge, öznel gelir algısı ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Ayrıca katılımcıların dini yönelim ve PERMA iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiler de analiz edilmiştir.

Araştırmada örneklemin *İDY* ortalamasının diğer dini yönelim ortalamalarından oldukça yüksek olduğu bulunmuştur. En düşük ortalama ise *SDY*'de saptanmıştır. Erdoğan,⁵⁶ Eryücel,⁵⁷ İkis ve Kuşat⁵⁸ da araştırmalarında en yüksek ortalama *İDY*'de, en düşük ortalama ise *SDY*'de bulmuştur. Bulgularımız katılımcıların dini merkezi bir tutum olarak edindiklerini, dini yaşama arzusunda olduklarını ve dini tutumları üzerinde dışsal etkilerin pek fazla olmadığını göstermektedir. Alt boyutlarıyla birlikte PERMA ölçeği genelinden elde edilen puanlardan da örneklemin iyi oluş düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Tüm iyi oluş boyutlarında yüksek ortalamalar elde edilmiş olmakla birlikte en yüksek puan *bağlanma* alt boyutunda, en düşük puan ise *olumlu ilişkiler* alt boyutunda saptanmıştır (Tablo 1). Betimsel bulgular örneklemin *İDY* ve iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Yaşadığı bölge değişkenine göre örneklemin dini yönelim ve PERMA iyi oluş ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Diğer bir deyişle Türkiye örnekleminde, dini yönelimler ve iyi oluş üzerinde yaşanan bölgenin/ilin bir etkisi bulunmamaktadır.

İDY ölçeğinden elde edilen puanlar, cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Bununla birlikte *DDY*, *SDY* ve *KKDY* puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır. Kadınların *İDY* düzeyinin, erkeklere göre daha yüksek olduğunu gösteren sonuç literatürle uyumludur. Örneğin; Ercan,⁵⁹ Eryücel⁶⁰ ve Karşlı'nın⁶¹ araştırmalarında kadınların *İDY* puanları erkeklere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni kadınların dinin daha ziyade duygusal ve ilişkisel boyutuna önem vermeleri olabilir.⁶² Kadınların dini içselleştirme, dini daha samimi olarak yaşama eğilimleri ve öğrendikleri bilgileri uygulama çabalarının daha fazla olması da *İDY* ortalamasının daha yüksek olmasını açıklayabilir.⁶³ Yine kadınların vicdan, merhamet, duyarlılık gibi konularda daha güçlü olmaları da bir faktör olabilir.⁶⁴

PERMA ölçeği geneli ve alt boyutlarında puanlar incelendiğinde ise tüm ölçeklerde erkeklerin iyi oluş puanlarının kadınların puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bu sonuç istatistiksel olarak desteklenmemiştir ($p>0,05$). Bu da cinsiyet değişkenine göre

56 Erdoğan, "Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi", 235.

57 Eryücel, "Dini Yönelim ve Başa Çıkma", 400.

58 İkis - Kuşat, "Öz-Duyarlılık ve Dini Yönelim İlişkisi", 117.

59 Ercan, *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse*, 60.

60 Eryücel, "Dini Yönelim ve Başa Çıkma", 400.

61 Necmi Karşlı, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 179.

62 Fatma Gül Cırhınlioğlu - Üzeyir Ok, "Kadınlar Mı Yoksa Erkekler Mi Daha Dindar?", *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)* 3/1 (2011), 121-141.

63 Gencer, *İyi Oluş ve Din*, 191.

64 Nevzat Gencer vd., "Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı", *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (2021), 739.

grupların iyi oluşlarının birbirine benzer olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Ayten ve Yıldız,⁶⁵ Balcı,⁶⁶ Gencer,⁶⁷ Göcen,⁶⁸ Pür⁶⁹ ve Satan⁷⁰ da araştırmalarında benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Gelir düzeyindeki farklılıkların dini yaşantı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı konusu din psikologlarının ve din sosyologlarının dikkatini çekmiştir.⁷¹ Bu konuda yapılan araştırmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Örneğin Kurnaz araştırmasında gelir düzeyi arttıkça dini yönelimin de arttığını bulmuştur.⁷² Günay ise gelir düzeyi yükseldikçe dini yaşayışın şiddetinde bir azalma olduğunu saptamıştır. Karslı'nın araştırmasında sosyo-ekonomik durum ile içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür.⁷³ Bununla birlikte bazı araştırma sonuçları bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.⁷⁴

Bizim araştırmamızda da örneklemin öznel gelir algısı değişkenine göre dini yönelimleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Diğer bir deyişle gelirin düşük, orta ya da yüksek olması bireylerin dini yönelimlerini farklılaştırmamaktadır. Buna göre gelir ve dini yönelim arasında tek yönlü ve tek boyutlu bir ilişkinin bulunmadığı değerlendirilebilir.

Ancak gelir ve iyi oluş arasındaki ilişkiye yönelik araştırma sonuçları genellikle artan gelirin iyi oluş üzerinde olumlu, ancak azalan bir etkisi olduğunu göstermektedir.⁷⁵ Özellikle gelişmekte olan toplumlarda artan gelirin iyi oluş ve mutluluğu olumlu yönde etkilediği bildirilmektedir.⁷⁶ Buna paralel olarak araştırmada PERMA iyi oluş puanlarının gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulgulanmıştır. Sıralar ortalamasından PERMA ölçeği geneli ve tüm alt boyutlarında gelir düzeyi arttıkça örneklemin iyi oluş düzeyinin de arttığı bulunmuştur (Tablo 3). Yani bulgular gelir düzeyinin iyi oluş üzerinde etkili bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Altıparmak tarafından yapılan araştırmada bulgumuza benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmacı PERMA ile algılanan gelir düzeyinin yüksek olması arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.⁷⁷ Aydemir'in araştırmasında da ekonomik durumu çok iyi olanların mutluluk puan ortalaması düşük olanlardan anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur.⁷⁸

Bununla birlikte Diener ve Biswas-Diener'a göre temel ihtiyaçları (barınma, yeme-içme vb.) karşılayacak düzeyde maddiyat, bireylerin iyi oluşunu olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, maddi durumu yerinde olan bir kişi ile maddi refah düzeyi daha ileri olan bir kişinin iyi oluşları arasında bir farklılık bulunmamaktadır.⁷⁹ Hatta yüksek gelirli bireylerin mutluluklarını korumada daha dezavantajlı olduğu bildirilmektedir. Çünkü maddi refah düzeyi yüksek olan bireylerde beklentiler, istekler ve yaşam standartları da artmaktadır. İstenilen standartların her zaman karşılanamaması ya da daha üst bir standardın varlığı ancak bunun elde edilememesi iyi oluşu olumsuz yönde etkilemektedir.⁸⁰

Eğitim değişkenine göre örneklemin *SDY* dışındaki diğer dini yönelim biçimleri gruplar arasında anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Bununla birlikte *SDY* sıralar ortalaması eğitim düzeyi arttıkça elde edilen *SDY* puanlarının da arttığını göstermektedir. Ancak bu sonuç istatistiksel olarak desteklenmemiştir ($p>.05$).

İDY düzeyi ilköğretim mezunu olan grup lehine çıkmıştır. *DDY* ölçeğinde farklılaşmanın yönü incelendiğinde sonucun her seferinde eğitim düzeyi düşük olan grup lehine olduğu görülmektedir. Yani eğitim düzeyi arttıkça *DDY* ortalamalarının düştüğü tespit edilmiştir. *KKDY* ölçeğinde gruplar arasında en yüksek ortalama ilköğretim mezunu olan grupta, en düşük ortalama ise lisansüstü grupta bulunmuştur. Eğitim düzeyi arttıkça elde edilen sıralar ortalamasının azalması eğitim düzeyinin *KKDY* üzerinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Eğitim değişkeni ile dini yönelim arasındaki ilişkiye dair elde edilen bulgular başka araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin Koç, ilköğretim mezunu katılımcıların iç güdümlü dindarlık eğilimlerinin, lisansüstü mezunları başta olmak üzere yükseköğretim ve ortaöğretim mezunu katılımcılardan daha yüksek olduğunu bildirmiştir.⁸¹ Baynal, eğitim düzeyi ile dindarlık arasında negatif bir ilişki bulmuştur.⁸² Benzer sonuçlara Acar ve arkadaşları,⁸³ Aydemir,⁸⁴ Kurnaz⁸⁵ da ulaşmıştır. *SDY*'nin eğitim düzeyine paralel olarak artması ise öğrenim düzeyinin artmasıyla birlikte dini inançlarda rasyonelleşme ve bireyleşme eğilimlerinin güç kazanmasıyla açıklanabilir.⁸⁶

KKDY ile *SDY* birbirine ters olan iki yönelim biçimidir. Dolayısıyla eğitim düzeyi azaldıkça *KKDY*'in artması da anlaşılabilir bir sonuçtur. *DDY*'e ilişkin sonuçlar ise ilginç bulunmuştur. Eğitim düzeyi düştükçe dini motivasyonda dışsal nedenlere daha fazla yönelimin olduğu,

65 Ali Ayten – Refik Yıldız, "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekçiler Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2019), 294-295.

66 Fatma Balcı, *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 133-134.

67 Gencer, *İyi Oluş ve Din*, 168.

68 Göcen, "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi", 111.

69 İlyas Pür, "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 340.

70 Aysin Aydınay Satan, "Dini İnanç ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Öznel İyi Oluş Düzeyine Olan Etkisi", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/7 (2014), 67.

71 Gencer, *İyi Oluş ve Din*, 196.

72 Mahmut Kurnaz, *İlk Yetişkinlerde Dini Yönelim - Mutluluk İlişkisi* (İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 94-95.

73 Karslı, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık", 180.

74 Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 347; Muhammed Kızılgöçer, *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, 2021), 247; Mustafa Koç, "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 217-248.

75 Ed Diener - Katherine Ryan, "Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış", çev. Nevzat Gencer, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/3 (2018), 2630.

76 Richard A. Easterlin vd., "The Happiness-Income Paradox Revisited", *PNAS* 107/52 (2010), 22463.

77 Demet Altıparmak, *Öğretmenlerin Yaşam Amacı ve Anlamı Düzeyleri ve İyi Oluşları Arasındaki İlişkide Öz-Duyarlık Değişkeninin Aracı Rolü* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 64.

78 Rüyeyda Efdal Aydemir, *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 58.

79 Ed Diener - Robert Biswas-Diener, "Will Money Increase Subjective Wellbeing?", *Social Indicators Research* 57/2 (2002), 139.

80 Seydi Ahmet Satıcı, *Üniversite Öğrencilerinin Affetme, İntikam, Sosyal Bağlılık ve Öznel İyi Oluşları: Farklı Yapısal Modellerin Denenmesi Üzerine Bir Araştırma* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 38; Gencer, *İyi Oluş ve Din*, 105.

81 Koç, "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki", 230.

82 Fatma Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 216.

83 Nilüfer Voltan Acar vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (1996), 50.

84 Aydemir, *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*, 52.

85 Kurnaz, *İlk Yetişkinlerde Dini Yönelim - Mutluluk İlişkisi*, 93.

86 Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2012), 96.

yani; bireyin dini bir araç, kişisel çıkar ve fayda unsuru olarak görme eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır. *İDY*'nin de genelde düşük eğitim seviyesine sahip bireylerde yüksek çıkması her iki dini yönelimin de aynı anda bireylerde bulunabileceğini göstermektedir.

Bu araştırmada PERMA alt boyutlarından *bağlanma* boyutu dışında diğer alt boyutlar ve PERMA ölçeği genelinde gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. *Olumlu duygular* ve *anlam* alt boyutlarında farklılaşmanın yönü incelendiğinde eğitim düzeyi yüksek olan gruplar lehine ortalamaların farklılaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca *olumlu ilişkiler* ve *başarılar* alt boyutları ile PERMA ölçeği genelinde sıralar ortalaması sonuçlarından eğitim düzeyi arttıkça örneklemin iyi oluş düzeyinin de arttığı saptanmıştır (Tablo 4).

Genel olarak değerlendirildiğinde eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin iyi oluş düzeyleri daha yüksektir. Literatürde eğitim düzeyi ile iyi oluş arasındaki ilişki hakkında farklı araştırma sonuçları bulunmaktadır. Bu iki değişken arasında doğrudan ilişkinin oldukça düşük olduğunu bildirenlerin yanı sıra⁸⁷ eğitimin iyi oluş üzerinde dolaylı bir etkisinden söz edenler de vardır. Eğitim sayesinde bireyler kariyerlerinde ilerleyebilir, üretkenliklerini ve gelirlerini artırabilirler. Böylece yaşamlarından daha fazla doyum almaya başlayabilir ve yaşamının iyiye gittiğine yönelik bir algı geliştirerek iyi oluş düzeylerini yükseltebilirler.⁸⁸

Bununla birlikte eğitilmiş bireylerin dünya görüşleri zenginleşmekte, bakış açıları değişmekte ve beklenti artmaktadır. İşsizlik ve dışsal etkenler nedeniyle beklentilerin karşılanamadığı durumlarda ise eğitilmiş bireylerin iyi oluşları düşmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan işsizlerin düşük olanlara göre daha stresli ve daha düşük düzeyde iyi oluşa sahip olduklarına ilişkin araştırmalar bu görüşü desteklemektedir.⁸⁹ Tüm bu sonuçlar iyi oluşun çeşitli faktörlerden etkilendiğini ve buna göre de bireylerin iyi oluşlarının değişiklik arz edebileceğini göstermektedir.

Araştırmanın son bulgusu ise dini yönelimler ile PERMA ölçekleri arasındaki ilişkiye yöneliktir. Yapılan analizler sonucunda; *İDY* ile PERMA alt boyutlarının tamamı arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Alt boyutlar içerisinde *İDY* ile en yüksek korelasyon ise *anlam* alt boyutunda tespit edilmiştir. Din birey için önemli bir anlam kaynağıdır ve onu pek çok olumsuzluğa karşı korumaktadır. Dinin bu işlevi çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.⁹⁰ Örneğin Bahadır'a göre iç güdümlü bir dindarlık yüksek düzeyde anlamlılığa yol açabilen motivasyonel bir değere sahiptir.⁹¹ Aydın'a göre ise dini temelli anlam bireye güç vermekte ve yaşadığı boşluktan kurtulmasında ona yardımcı olmaktadır. Böylece birey, çevresinde ortaya çıkan olumsuz durumlarla mücadele edebilmekte ve kendi hayatını yönlendirebilecek güçlü bir motivasyonuna sahip olabilmektedir.⁹²

Bununla birlikte *İDY* ile PERMA ölçeği genelinde orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hesaplanan varyansa göre iyi oluşun %9,48'inin *İDY*'den kaynaklanabileceği düşünülmektedir. *DDY* ve *KKDY* ile PERMA ve tüm alt boyutları arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. *SDY* ile PERMA ve alt boyutları arasında ise herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır (bk. Tablo 5). Bozgeyikli ve Çalışkan'ın lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırmada da bulgularımızla benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmacılar *İDY*, *KKDY* ve *DDY* ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Psikolojik iyi oluş ile *SDY* arasında ise anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.⁹³ Sözer'in araştırmasında da *İDY*'nin psikolojik iyi oluşu pozitif yönde, *DDY*'nin ise psikolojik iyi oluşu negatif yönde yordadığı bulunmuştur.⁹⁴

Bu sonuçlar genel olarak bireylerin dini yönelimleri ile iyi oluşları arasında olumlu ilişkilerin varlığını göstermektedir. Ancak PERMA üzerinde en fazla *İDY* etkilidir. Bulgular hem dini yönelimler hem de özellikle *İDY* ile iyi oluş arasında pozitif ilişkileri ortaya koyan başka araştırmaların genel eğilimiyle uyumludur.⁹⁵

Genel olarak dindarlık iyi oluşu olumlu yönde etkilemektedir.⁹⁶ Cohen ve Koenig'e göre geçen yüzyılda dindarlık ve iyi oluş, umut ve iyimserlik üzerine yapılan 100 çalışmanın neredeyse % 80'i, dindar bireylerin daha çok olumlu duygular yaşadıklarını ortaya koymuştur.⁹⁷ Yine umut, iyimserlik, amaç ve anlam ile din ilişkisini inceleyen 14 araştırmadan 12'si dinin belirtilen değişkenlerle olumlu ilişkisini bildirmiştir.⁹⁸ Bu araştırma sonuçları dindarlığın sevinç, merak, mutluluk, memnuniyet, anlam, amaç ve umut gibi ruh sağlığının olumlu taraflarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.⁹⁹

Literatürde huzur ve mutluluk kavramları birlikte kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Beit-Hallahmi ve Argyle'e göre dindarlık belirgin bir şekilde "ruh huzuru" sağlamaktadır. Özellikle iç güdümlü dindarlık yönelimi ruh sağlığı ve iyi oluş üzerinde en güçlü etkiye sahiptir.¹⁰¹ Araştırmalarda kullanılan çeşitli dindarlık ölçümleri arasında içsel dindarlığın, daha fazla iyi oluş ve uyum, olumlu benlik saygısı ve daha düşük sürekli kaygı ve düşük depresyon belirtileri ile en güçlü ilişkiye sahip olduğunun saptanması¹⁰² bu görüşü desteklemektedir.

87 Robert A. Witter vd., "Education and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis", *Educational Evaluation and Policy Analysis* 6/2 (1984), 165.

88 Diener vd., "Subjective Well-Being", 293.

89 Andrew E. Clark - Andrew J. Oswald, "Unhappiness and Unemployment", *The Economic Journal* 104/424 (1994), 656.

90 Ali Rıza Aydın, "İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (2009), 91; Ardet, "Effects of Religion and Purpose in Life", 55; Hâbil Şentürk - Selahattin Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2014), 45-60; Saffet Kartopu, "Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013), 67-90.

91 Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2011), 176.

92 Cüneyd Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 103.

93 Bozgeyikli - Çalışkan, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşlarının Yordayıcısı", 909.

94 Taha Sözer, *Üniversite Öğrencilerinde Kimlik Duygusu Dini Yönelim ve Psikolojik İyi Oluş* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 32.

95 Maltby vd., "Religious Orientation and Psychological Well-Being", 372-373; Patrick R. Steffen vd., "Religious Orientation and Life Aspirations", *Journal of Religion and Health* 54 (2015), 470-479; You - Lim, "Religious Orientation and Subjective Well-Being", 39-40; Kurnaz, *İlk Yetişkinlerde Dini Yönelim - Mutluluk İlişkisi*, 114.

96 Nevzat Gencer, "Dindarlık Öznel İyi Oluşu Etkiler Mi? Hemodiyaliz (HD) Hastaları Üzerinde Kesitsel Bir Çalışma", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/3 (2019), 1437-1439.

97 Adam B. Cohen - Harold G. Koenig, "Religion and Mental Health", *Encyclopedia of Applied Psychology*, Vol. 3, ed. C. Spielberger (Elsevier Academic Press, 2004), 256.

98 Harold G. Koenig - David B. Larson, "Religion and Mental Health: Evidence for an Association", *International Review of Psychiatry* 13/2 (2001), 71.

99 Nevzat Gencer, "Ruh Sağlığı ve Din: Genel Değerlendirme", *Ruh Sağlığı ve Din*, ed. Nevzat Gencer vd. (Ankara: Ertem Kafkas Yayıncılık, 2022), 30.

100 Eyyüp Kayacı - Muammer Cengil, "Sufilerde Ahlaki Olgunluk ile Huzur İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (2022), 15.

101 Benjamin Beit-Hallahmi - Michael Argyle, "Dindarlığın Etkileri - II: "Bireysel Yüzey", çev. Adem Şahin, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2001), 187.

102 I. Reed Payne vd., "Review of Religion and Mental Health: Prevention and the Enhancement of Psychosocial Functioning", *Prevention in Human Services* 9/2 (1991), 11-40; Necmi Karanlı, "Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık İlişkisi: Trabzon İlahiyat Örneği", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019), 189-190.

Dine yönelik dışsal motivasyondan ziyade içsel motivasyonun yüksek düzeyde iyi oluş ile bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰³ Aslında *İDY*'nin iyi oluşu olumlu yönde etkilemesi beklenen bir durumdur. Çünkü olgun dindarlığın içsel boyutu, yaşamın her alanında davranışa rehberlik edebilen içselleştirilmiş temel bir güdü olarak işlev görür.¹⁰⁴ 611 yetişkinle gerçekleştirilen bir araştırmada *İDY* arttıkça katılımcıların hayatın anlamı ve kendini kabul düzeylerinin arttığı saptanmıştır. Bu durum dinin, insanın hayatına anlam ve amaç kattığını ve öz farkındalığını arttırdığını göstermektedir. Araştırmada *İDY*'nin psiko-ruhsal sağlığın güçlü bir göstergesi olduğunun da altı çizilmiştir.¹⁰⁵

İDY, bireyin psikolojik dayanıklılığı üzerinde de olumlu etki yapmaktadır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları bunu teyit etmektedir. Ancak aynı araştırmada bulgularımıza benzer şekilde *SDY* ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır.¹⁰⁶

Yine literatürde *İDY* arttıkça psikolojik iyi oluşun tüm alt boyutlarında (kişisel gelişim, çevresel hâkimiyet ve diğerleriyle olumlu ilişkiler) artışın olduğunu,¹⁰⁷ depresyon ve kaygının azaldığını,¹⁰⁸ psikolojik uyumun arttığını,¹⁰⁹ narsisizmin azaldığını,¹¹⁰ stresle daha etkin başa çıkılabildiğini,¹¹¹ ölümün daha kolay kabullenildiğini¹¹² ortaya koyan araştırmalar mevcuttur.

Bu araştırmanın sonuçları dini yönelimler ile iyi oluş arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular literatürle uyumludur. Ancak araştırmanın kısıtlıkları da bulunmaktadır. Örneğin dört dini yönelim biçimi ile iyi oluşu çoklu modelde doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla yorumların daha çok *İDY*, *SDY* ve genel dindarlık ile iyi oluşun bileşenleri üzerinden yapılmış olması bu araştırmanın kısıtlıklarından birisidir. Ayrıca veriler normal dağılmadığından regresyon analizi yapılamamıştır. Bu nedenle de değişkenler arası ilişkiler tespit edilmiş olsa da dini yönelim biçimlerinin PERMA iyi oluş modelinde iyi oluşu ne düzeyde yordadığı ortaya konulamamıştır. Sonraki çalışmalar açısından söz konusu kısıtlıkların giderilmesi ve dini yönelim biçimlerinin PERMA iyi oluş modelinde ele alınması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu değişkenler arasındaki ilişkilerin kapsamlı bir biçimde betimlenmesi ve dini yönelimlerin iyi oluş üzerindeki etkilerinin daha açık bir şekilde ortaya konulması için araştırmanın farklı örneklemelerle yinelenmesi yararlı olacaktır.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Hitit Üniversitesi'nden (Tarih: 8 Nisan 2022, Sayı: 2022-07) alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Hitit University (Date: April 8, 2022, Number: 2022-07).

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Acar Çınar, Hatice. "Din Görevlilerinin Dini Yönelim Biçimleri ile Psikolojik İyi Oluş Durumları Arasındaki İlişki: Sivas Örneği". *Turkish Studies Social Sciences* 13/26, (2018), 1-18. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13986>
- Acar, Nilüfer Voltan vd. "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (1996), 45-56.
- Allport, G. W. *The Individual and His Religion*. New York, NY: Macmillan, 1950.
- Allport, Gordon W. - Ross, J. M. "Personal Religious Orientation and Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology* 5 (1967), 432-433. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Altıparmak, Demet. *Öğretmenlerin Yaşam Amacı ve Anlamı Düzeyleri ve İyi Oluşları Arasındaki İlişkide Öz-Duyarlık Değişkeninin Aracı Rolü*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ardelt, Monica. "Effects of Religion and Purpose in Life On Elders' Subjective Well-Being and Attitudes Toward Death". *Journal of Religious Gerontology* 14/4 2003), 55-77. https://doi.org/10.1300/J078v14n04_04
- Aydemir, Rüveyda Efdal. *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Aydın, Ali Rıza. "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (2009), 87-99.
- Aydın, Cüneyd. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 89-108.

103 Diener - Ryan, "Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış", 2628.

104 Martin Dowson - Maureen Miner, "Interacting Religious Orientations and Personal Well-Being Among Australian Church Leaders", *Mental Health, Religion & Culture* 18/1 (2015), 78.

105 Göcen, "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi", 118.

106 Emine Erdoğan, "Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örneği", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/29 (2015), 226-237.

107 Acar Çınar, "Din Görevlilerinin Dini Yönelim Biçimleri ile Psikolojik İyi Oluş Durumları Arasındaki İlişki: Sivas Örneği", 11.

108 Maltby vd., "Religious Orientation and Psychological Well-Being", 363.

109 Milevsky - Levitt, "Intrinsic and Extrinsic Religiosity in Preadolescence and Adolescence", 307.

110 Mustafa Ulu - Esra Okumuş, "Genç Yetişkinlerde Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi", *Birey, Toplum ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Muammer Cengil (İstanbul: Çamlica Yayınları, 2021), 260-262.

111 Stephanie Graham vd., "Research and Theory Religion and Spirituality in Coping with Stress", *Counseling and Values* 46/1 (2001), 7.

112 Ardelt, "Effects of Religion and Purpose in Life", 55.

- Ayten, Ali –Yıldız, Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2019), 281-308.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2011.
- Balci, Fatma. *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Batson, C. Daniel. "Religion As Prosocial: Agent or Double Agent?". *Journal for the Scientific Study of Religion* 15/1 (1976), 29-45.
- Baynal, Fatma. "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231.
- Beit-Hallahmi, Benjamin - Argyle, Michael. "Dindarlığın Etkileri- II: "Bireysel Yüzey". çev. Adem Şahin. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2001), 177-190.
- Bergin, Allen E. "Religiosity and Mental Health: A Critical Reevaluation and Meta-Analysis". *Issues in Religion and Psychotherapy* 9/3 (1983), 5-13.
- Bozgeyikli, Hasan - Çalışkan, Mustafa. "Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşlarının Yordayıcısı Olarak İyimserlik Kötümserlik Düzeyi ve Dini Yönelimler". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16/28 (2020), 909-928. <https://doi.org/10.26466/opus.734018>
- Butler, Julie - Kern, Margaret L. "The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing". *International Journal of Wellbeing* 6/3 (2016), 1-48.
- Butler, Julie - Kern, Margaret L. "The PERMA Profiler". *Peggy Kern's Website*. Erişim 16 Ocak 2023. The PERMA-Profiler 101416. (peggykern.org)
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül - Ok, Üzeyir. "Kadınlar Mı Yoksa Erkekler Mi Daha Dindar?". *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)* 3/1 (2011), 121-141.
- Clark, Andrew E. - Oswald, Andrew J. "Unhappiness and Unemployment". *The Economic Journal* 104/424 (1994), 648-659. <https://doi.org/10.2307/2234639>
- Cohen, Adam B. - Koenig, Harold G. "Religion and Mental Health". *Encyclopedia of Applied Psychology*. Vol. 3. ed. C. Spielberger. Elsevier Academic Press, 2004.
- Demir, Ergül vd. "Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi". *Current Research in Education* 2/3 (Kasım 2016), 130-148.
- Demirci, İbrahim vd. "Beş Boyutlu İyi Oluş Modeli: PERMA Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği". *The Journal of Happiness & Well-Being* 5/1 (2017), 60-77.
- Diener, Ed. "Subjective Well-Being". *Psychological Bulletin* 95/3 (1984), 542-575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, Ed vd. "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress". *Psychological Bulletin* 125/2 (1999), 276-302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Diener, Ed - Biswas-Diener, Robert. "Will Money Increase Subjective Wellbeing?". *Social Indicators Research* 57/2 (2002), 119-169. <https://doi.org/10.1023/A:1014411319119>
- Diener, Ed - Ryan, Katherine. "Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış". çev. Nevzat Gencer, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/3 (2018), 2621-2638. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.457382>
- Dowson, Martin - Miner, Maureen. "Interacting Religious Orientations and Personal Well-Being Among Australian Church Leaders". *Mental Health, Religion & Culture* 18/1 (2015), 72-84. <http://dx.doi.org/10.1080/13674676.2014.1003167>
- Easterlin, Richard A. vd. "The Happiness-Income Paradox Revisited". *PNAS* 107/52 (2010), 22463-22468. <https://doi.org/10.1073/pnas.10159621>
- Eger, Robert J. - Maridal, J. Haavard. "A Statistical Meta-Analysis of the Wellbeing Literature". *International Journal of Wellbeing* 5/2 (2015), 45-74.
- Ellis, Albert. "Psychotherapy and Atheistic Values: A Response to A. E. Bergin's Psychotherapy and Religious Values". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 48 (1980), 635-639.
- Ercan, Nilüfer. *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse: Ambivalent Sexism, System Justification and Religious Orientation*. Ankara: Middle East Technical University, The Graduate School Of Social Sciences, Ph.D. Dissertation, 2009.
- Erdoğan, Emine. *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Erdoğan, Emine. "Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örnekleme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/29 (2015), 223-246.
- Eryücel, Sema. "Din Hizmetleri Çalışanlarında Dini Yönelim ve Psikolojik İyi Olma". *Turkish Studies* 12/10 (2017), 101-122. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11827>
- Eryücel, Sema. "Dini Yönelim ve Başa Çıkma". *Turkish Studies* 13/2 (2018), 393-412. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13143>
- García-Alandete, Joaquín Y. - Gloria, Bernabé Valero. Religious Orientation and Psychological Well-Being among Spanish Undergraduates. *Acción Psicológica* 10/1 (2013), 135-148. <http://dx.doi.org/10.5944/ap.10.1.7040>
- Gencer, Nevzat. "Dindarlık Öznel İyi Oluşu Etkiler Mi? Hemodiyaliz (HD) Hastaları Üzerinde Kesitsel Bir Çalışma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/3 (2019), 1419-1444. <https://doi.org/10.18505/cuid.601055>
- Gencer, Nevzat. *İyi Oluş ve Din*. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2022.
- Gencer, Nevzat. "Ruh Sağlığı ve Din: Genel Değerlendirme". *Ruh Sağlığı ve Din*. ed. Nevzat Gencer vd. Ankara: Ertem Kafkars Yayıncılık, 2022.
- Gencer, Nevzat vd. "Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (2021), 717-750. <https://doi.org/10.14395/hid.951202>
- Göcen, Gülüşan. "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 97-130.
- Graham, Stephanie vd. "Research and Theory Religion and Spirituality in Coping with Stress". *Counseling and Values* 46/1 (2001), 2-13. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.2001.tb00202.x>
- Harlak, Hacer vd. "The Development and the Psychometric Investigation of the Muslim Religious Orientation Scale (MROS)". XXIX. International Congress of Psychology. 20-25 July 2008, Berlin. *International Journal of Psychology* 43/3-4 (June-August 2008), 63-63.
- Harlak, Hacer - Eskin, Mehmet. "Dini Yönelim ve Dindarlık Ölçeklerinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi". *Yeni Symposium* 56/2 (2018), 24-32. <https://doi.org/10.5455/NYS.20180730021249>
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2012.
- Huppert, Felicia A. "Psychological Well-Being: Evidence Regarding Its Causes and Consequences". *Applied Psychology: Health and Well-Being* 1/2 (2009), 137-164. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2009.01008.x>

- İkis, Mehmet – Kuşat, Ali. “Öz-Duyarlık ve Dini Yönelim İlişkisi”. *ASEAD* 8/1 (2021), 109-125.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Karslı, Necmi. “Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık İlişkisi: Trabzon İlahiyat Örneği”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019), 173-205. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.549409>
- Karslı, Necmi. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 165-194. <https://doi.org/10.21054/deuifd.895059>
- Kartopu, Saffet. “Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013), 67-90.
- Kayacı, Eyyüp - Cengil, Muammer. “Sufilerde Ahlaki Olgunluk ile Huzur İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (2022), 12-31. <https://doi.org/10.52637/kiid.1082864>
- Keyes, Corey Lee M. “The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life”. *Journal of Health and Social Research* 43/2 (2002), 207-222. <https://doi.org/10.2307/3090197>
- Keyes, Corey Lee M. “Mental Illness and/or Mental Health? Investigating Axioms of the Complete State Model of Health”. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 73/3 (2005), 539-548. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.3.539>
- Kılınç, Erhan - Sünbül, Fatih. “SPSS Uygulama Örnekleriyle Nicel Veri Analizi”. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Şebnem Aslan. 163-184. Konya: Eğitim Yayınevi, 2018.
- Kızılgöçer, Muhammed. *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, 2021.
- Koç, Mustafa. “Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 217-248.
- Koç, Mustafa. “Dinsel Yönelim Kaygısı Nasıl Etkiler? Almanyalı Müslüman Türk Göçmenler Üzerine Bir Alan Araştırması”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/29 (2013), 39-72.
- Koenig, Harold G. -Larson, David B. “Religion and Mental Health: Evidence for an Association”. *International Review of Psychiatry* 13/2 (2001), 67-78. <https://doi.org/10.1080/09540260124661>
- Kurnaz, Mahmut. *İlk Yetişkinlerde Dini Yönelim - Mutluluk İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Maltby, John vd. “Religious Orientation and Psychological Well-Being: The Role of the Frequency of Personal Prayer”. *British Journal of Health Psychology* 4 (1999), 363-378. <https://doi.org/10.1348/135910799168704>
- Milevsky, Avidan - Levitt, Mary J. “Intrinsic and Extrinsic Religiosity in Preadolescence and Adolescence: Effect on Psychological Adjustment”. *Mental Health, Religion & Culture* 7/4 (2004), 307-321. <https://doi.org/10.1080/13674670410001702380>
- Moneta, Giovanni B. “The Flow Experience Across Cultures”. *Journal of Happiness Studies* 5 (2004), 115-121. <https://doi.org/10.1023/B:JOHS.0000035913.65762.b5>
- Öztürk, Eyüp Ensar. “Üniversite Öğrencilerinde İyimsenlik, Dindarlık ve Dini Yönelim İlişkisi”. *İslâmî İlimler Dergisi* 12/3 (2017), 165-190.
- Payne, I. Reed vd., “Review of Religion and Mental Health: Prevention and the Enhancement of Psychosocial Functioning”. *Prevention in Human Services* 9/2 (1991), 11-40. https://doi.org/10.1300/J293v09n02_02
- Pür, İlyas. “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 327-353. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1090203>
- Rusk, Reuben D. - Waters, Lea. “A Psycho-Social System Approach to Well-Being: Empirically Deriving The Five Domains of Positive Functioning”. *The Journal of Positive Psychology* 10/2 (2015), 141-152. <http://dx.doi.org/10.1080/17439760.2014.920409>
- Ryan, Richard M. - Deci, Edward L. “On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being”. *Annual Review of Psychology* 52 (2001), 141-166. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryff, Carol D. “Happiness Is Everything or Is It? Explorations on The Meaning of Psychological Well-Being”. *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, Carol D. - Keyes, Corey Lee M. “The Structure of Psychological Well-Being Revisited”. *Journal of Personality and Social Psychology* 69/4 (1995), 719-727. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>
- Salsman, John M. - Carlson, Charles R. “Dini Yönelim, Olgun İman ve Psikolojik Rahatsızlıklar: Negatif ve Pozitif İlişkiler”. çev. Ali Ayten, M.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2004), 119-131.
- Satan, Aşın Aydınay. “Dini İnanç ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Öznel İyi Oluş Düzeyine Olan Etkisi”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/7 (2014), 56-74.
- Satıcı, Seydi Ahmet. *Üniversite Öğrencilerinin Affetme, İntikam, Sosyal Bağlılık ve Öznel İyi Oluşları: Farklı Yapısal Modellerin Denenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Seligman, Martin E. P. *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. New York, NY: Free Press, 2011.
- Sözer, Taha. *Üniversite Öğrencilerinde Kimlik Duygusu Dini Yönelim ve Psikolojik İyi Oluş*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Steffen, Patrick R. vd. “Religious Orientation and Life Aspirations”. *Journal of Religion and Health* 54 (2015), 470-479. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9825-3>
- Şentürk Habil – Yakut, Selahattin. “Hayatın Anlamı ve Din”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2014), 45-60.
- Tiliopoulos, Niko vd. “The Means and Ends of Religiosity: A Fresh Look at Gordon Allport’s Religious Orientation Dimensions”. *Personality and Individual Differences* 42 (2007), 1609-1620. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2006.10.034>
- Ulu, Mustafa - Okumuş, Esra. “Genç Yetişkinlerde Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi”. *Birey, Toplum ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Muammer Cengil. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.
- Ural, Ayhan – Kılıç, İbrahim. *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2011.
- Witter, Robert A. vd. “Education and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis”. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 6/2 (1984), 165-173. <https://doi.org/10.2307/1163911>
- Yağlı Soykan, Nurdan. “Psikolojik İyi Oluş ve Din”. *Ruh Sağlığı ve Din*, ed. Nevzat Gencer vd. Ankara: Ertem Kafkas Yayıncılık, 2022.
- Yapıcı, Asım. “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”. *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.
- Yazıcıoğlu, Yaşlı - Erdoğan, Samiye. *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Baskı, 2007.
- You, Sukkyung - Lim, Sun Ah. “Religious Orientation and Subjective Well-Being: The Mediating Role of Meaning in Life”. *Journal of Psychology and Theology* 47/1 (2019), 34-47. <https://doi.org/10.1177/0091647118795180>

EXTENDED SUMMARY

Well-being is one of the basic concepts of positive psychology and there are many approaches in the literature to explain well-being and its components. One of them is Seligman's multidimensional model of well-being, "PERMA." The PERMA model consists of five components: positive emotions, engagement, positive relationships, meaning, and accomplishment.

Well-being is affected by various variables. One of these variables is religion. While some researchers state that religion has a positive effect on well-being, others claim that religion has a negative effect. One of the reasons for this difference of opinion may be related to the different forms of religious orientation of individuals. In the literature, there are studies on intrinsic and extrinsic religious orientation and well-being, but studies including quest and fundamentalist religious orientation are limited. In addition, there is no research dealing with the relationship between four religious orientation styles and the PERMA well-being model. Thus, we aim to examine the relationship between the individual's religious orientation and well-being more comprehensively. The study was carried out with 875 people from all regions of Turkey. The "Muslim Religious Orientation Scale - Revised" which includes four dimensions, and the "PERMA Scale," were used in this study.

Descriptive results showed that individuals had high levels of religious orientation and well-being according to the PERMA model. Participants obtained the highest religious orientation score from the intrinsic religious orientation scale and the highest well-being score from the engagement scale. While the PERMA scales did not differ according to the gender variable, intrinsic religious orientation scores differed significantly in favor of women.

In the study, no significant difference was found between the subjective income perception and religious orientation of the sample. In the general and all subdimensions of the PERMA scale, on the other hand, the level of well-being of the sample increased as the income level increased.

Significant relations were found between education level and religious orientations. Intrinsic religious orientation level was in favor of the primary school graduate group. The direction of differentiation in the external religious orientation scale is in favor of the group with low education level. Although it was not supported statistically, we found that as the education level increased, the quest religious orientation score average also increased. In the fundamentalist religious orientation scale, the primary school graduate group had the highest average, and the postgraduate group had the lowest average. This result also showed that education level is an effective factor on fundamentalist religious orientation. The results obtained from the PERMA scale in total show that as the education level increases, so does the well-being level of the sample. In other words, the well-being levels of individuals with higher education were found to be higher in general. Apart from the engagement subdimension of the PERMA, significant differences were found between the groups in other subdimensions as well. For example, the direction of differentiation in positive emotions and meaning subdimensions was in favor of groups with high education level. In addition, the results obtained from the positive relationships and accomplishment subdimensions also showed that the level of well-being of the sample increased as the education level increased.

Findings regarding the relationship between religious orientations and the PERMA scales show the existence of positive relationships between the sample's religious orientation styles and well-being. However, intrinsic religious orientation is the most effective on the PERMA. A positive correlation was found between intrinsic religious orientation and all the PERMA subdimensions (with the highest correlation in the meaning subdimension). There was a moderate and positive significant correlation between intrinsic religious orientation and across the PERMA scale. 9.48% of well-being is predicted to be caused by intrinsic religious orientation. Low-level and positive significant correlations were found between extrinsic and fundamentalist religious orientations and the PERMA and all its subdimensions. There was no significant relation between quest religious orientation and the PERMA and its subdimensions.